

МОДЕЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БУТТЯ В ПОЕЗІЇ ЮРІЯ ЛИПИ

В статті проаналізовано модель національного буття в поезії Юрія Липи, що становить концептуальний компонент його поетичного світогляду.

Ключові слова: чин, модель національного буття,

Свого часу Євген Маланюк зважився проголосити, що «Юрій Липа в нашій літературній процесі знайшов приблизно таке місце як Рільке в світі германським, а Валері – в романським» [6, с. 237]. Це досі лишається чудовою гіперболою, хоча інтерес до творчості поета за останні роки посилюється, навіть у Львові вийшов перший том (2005 р.) його 10-томового видання, на жаль без належного текстологічного коментаря й можливо «світлого майбутнього».

Не вдаючись до широкої обсервації поезії Юрія Липи, зупинимось лише на одному аспекті – спробі витворення, за допомогою поетичного слова, моделі національного буття, яка б увібрала в себе специфіку саме української ментальності, витворивши «одність» історичного й сучасного для поета світобачення й світовідчуження.

Юрій Липа фіксує, прикметну для мистецтва початку ХХ століття – недовіру до слова, до його референційності й здатності впливати на діяльність людини. Можливо не даремно його поетичні твори перейняті аллюзіями на Євангеліє від Івана з його апологією світлості й проповідання слова як світо- й світлотворчого начала. Імперативне:

Не говоріте теорій, бо теорія продалася.

Не говоріте нічого: слова – то вороги! [4, с. 251],

– лейтмотив поезії Липи. Він прагне повернути відповідальність слову, визначити мірку покарання, вірячи, що

Бог спалить, розмече

За несповнене слово [4, с. 249].

Для його поезії характерний своєрідний поетичний «сісахзм», в якому енергія слова сублимується в енергію чину. Мистецька творчість звершується не на рівні тексту, а переходить у життєвий простір, де повинен перебувати читач, «котрий брав би мистецьку очевидність, марево, закінчене саме по собі, і давав би його сповнення в чині» [5, с. 219]. Тому так настаново, із відчуттям повної відповідальності митця, звучить:

Не мовте слова, не звершивши

Того могутнього, що – в нім;

Стократ блаженний – той, хто

Пивши

Вино життя, зоставсь німим! [4, с. 86].

Для Липи як поета характерне розкриття енергетики «простого слова», спрямованої на акумулювання чину. Тому від уникає надміру вживання тропів і фігур, всього того обарвлення, що провадить поезію в царину чистої художності. Можливо, через те Євген Маланюк і вказує, що формалістам нічого робити з його віршами. Насправді ж поезія Липи формально добре організована, має власну архітектоніку й ритмічну структуру, а також виконує певні стратегічні завдання, що потребують кропіткого аналізу в аспекті впливу на реципієнта. Саме своєрідна організація форми й призводить до максимального оголення внутрішньої семантичної й ритмічної енергетики слова, а також точності в означуванні державотворчих ідей. Це й зумовлює естетичний вплив і емоційне піднесення в читачеві як вираження його ж власних енергетичних інтенцій, вхоплених митцем. Така мистецька настанова цілком усвідомлена Липою, який в «Листі до літераторів» закликає: «Ідімо у народ чину, вгадуймо окремі енергійні групи, одиниці, що мають своє будівниче «я», свою консеквентну дорогу в життя!» [5, с. 220].

Апелювання до аналізу змістотворчих чинників в даному разі цілком виправдане, оскільки риторичність, декларативність поезії Юрія Липи не лише впадає в око, але, на відміну від дещо учнівської збірки «Світлість» (1925 р), характеризує авторський ідіостиль й утворює його ім'я в царині української поезії, передусім як автора «Суворості» (1931) й «Вірую» (1938).

Переважаюча ідеологічність в літературі 1920-30-х років, річ не випадкова як для поезії західноукраїнської (Євген Маланюк, Олег Ольжич), так і для східноукраїнської, радикалізованої в пролетарських теоріях. За твердженням Миколи Ільницького, «поетичне слово» тих років в еміграційній поезії «було підпорядковане конкретній меті, ідеї, програмі, чиніві» [1, с. 11]. Саме ці риси й зумовлюють погляд на літературу як на певний ідеологічний конструкт для витворення життєдіяльної моделі. Те, що, на перший погляд, постає як антиестетичне, насправді закладає підвалини для нового типу естетичного переживання – ідеологічність стає складовою не лише української, а й європейської естетики (теорії Г. Лукача, А. Грамші) й основою для раціоналізації поезії. Цьому сприяє не лише бажання творити нормативну літературу, розвиваючи в ній виховну й профетичну функції, але й сама природа європейської свідомості, що з часів Декарта обожнює логічний конструкт, сприйняття якого підживлює сильним емоційним енергетичним сплеском.

Богдан Рубчак зауважує в антології «Координати», що «творчість Липи – цілком логічна, свідомо [...] основана не так на образності, як на чистій (можна навіть сказати неопоетизованій) мислі» [2, с. 90]. Те, що Рубчак дещо непевно визначає як «непоетичність» якраз і є тією рисою, що найбільш приваблює в поезії Липи, робить її оригінальною й поетичною.

Прихильник створення, за його ж визначенням (і, що знаменно – з великої літери), «Державницької Літератури», Юрій Липа ідею державотворення розвиває як власну творчу інтенцію, сприяючи її проявленню в буття через слово, ідею чину й ідею сповнення житєвої місії.

Поет створює біполярну картину світу, в якій чітко визначає його межі й кінцеву мету. Її двошарність розгортається в системі координат і має горизонтальний і вертикальний зрізи, що означаються як світи горішній і долішній, а також чинний і порочний. Осердям розрізнення цієї парадигми для людини виступає самопізнання як на індивідуальному рівні, так і на рівні колективістичному, а саме – України як «корони душ», яка також мусить осмислити своє місце серед інших народів.

Таким чином, для людини, як власне й для України, самопізнання – її шлях, житєвий обов'язок, Боже провіщення. Людина оприсутнює себе у світі через призначення, виконання якого й перетворюється на її житєву місію, оскільки вона є репрезентантом роду, нації, або у визначенні Юрія Липи – раси. В поезії «Призначення» він досить чітко артикулює це положення в екзистенційному плані:

Як же не вчув призначення свого, –
Ти ще не жив і ще не вартий вмерти [4, с. 174].

Поет бере за основу християнську модель буття, модифікуючи її в національну, а також переосмислює релігійну доктрину в аспекті національної чинності. Україна повстає як явище екзистенційного і світоцентрового плану. Від розкриття понятійної сутності поет, проголошуючи «Будь славен, Боже України», переходить до творення моделі буття, в якій прагне утвердити Україну як божественну даність. Батьківщина уособлюється Божою наставницею і відданість їй – це Божа справа, служіння Йому, а люди, які чинять в її ім'я – «Божий вал». Тому поет прагне побачити в людині надлюдину, спроможну до осягнення вічного життя в зв'язі з духом, безкомпромісності і відданості ідеї. Людина, яка обрала шлях служіння, відразу долає рубіж профанності, перейшовши на шлях чину.

Людина чину – головний конструкт у моделі національного буття поета. Буття, яке перебуває поза межами есхатологічного часу в царині міфологічної свідомості. Його осердям виступає розуміння поетом категорії часу.

Розуміння часу в поезії Липи повстає у двох вимірах – час людського існування, який вже в своїй сутності приречений, бо «Час людини лине в неспокою, // Він розсиплється порохом сірим», і час витворований у позачасі, де розуміння часу розчиняється в ідеї чинності, руху.

Саме рух набуває атрибутивного значення, він є провісником безперервності і перманентної відтворюваності духу поколінь, джерелом життя і знань, а також атрибут служіння Богові:

Хто спинився – той служить тьмі,
Хто в поході – звитяжить він,
Він підлетить, як орел,
Він зіллє все,
Що з глибоких джерел
День нам несе [4, с. 265].

Тому людина руху, у розумінні Юрія Липи – житєдайна, оскільки оприсутнює буття тих, хто стоїть поза житєвим пругом, адже житєве тільки те, що дає життя іншому, що повстає як чин. Ця дія сакралізується і будь-який відхід від чинності, завмирання, продукування тілесності профанує цей світ.

В містерії «Могила незнаного бійця» на запитання «Невже ви мертві?» Голоси відповідають:

– Ні, це – мертва, людино, твоя
Безнадійна, вбога надія, –
Ми – саме життя, земля, буття,
Не тліємо – вієм,
Ми – істота днів, ми – Дія [4, с. 203],

тому всяк, «хто йде в поході» отримує перемогу, виходить за рамки суто людського, стає бажаним покликанцем, тоді як людина, яка зупинилася слугує п'їтми.

Людина чину позбавлена часової залежності, що становить одну із домінант її тривання у вічності, тому смерть – це лише перехід в інше. В моделі витворованій Липою-поетом смерть семантично трансформується в ідею продовження життя, в ідею позачасового існування. Він переосмислює християнську ідею вічного життя, екстраполюючи її в ідею чину. Саме вона стає для нього стрижневою для осягнення буття, аксіологічною моделлю людського існування. Ідея чину – це ідея житєвості, що фокусує інтенції поколінь, генетичну пам'ять роду і разом із тим призначення кожної людини.

У системі національної світобудови людина чину долучається до ідеї покоління борців. Вхід у позачасовий континуум, зв'язок із минулим, минулим позбавленим меж, тобто часової координації, вічним минулим, не лише позбавляє її профанності животіння, але й накладає особливу місію, місію оприсутнення духу нації. Тому й система вартостей, моделюючи християнські категорії гріха, вічності, спокути проходить крізь призму чинності. Ідея чину сакралізується, підноситься понад людські вчинки, а то й понад саме життя.

Отже, сакралізація чинності – як моделі національної екзистенції, моделі вибору, веде не лише до відкидання профанного, як античинного, а значить і антижитєвого, але й до осягнення духовної тягlostі поколінь, витворення одності національного світу, де вічним є те, що служить ідеї державності.

Липа мав тверде переконання, що «Українська історія – це не те, що перейшло, що проминуло, це – така ж сучасність і така ж майбутність, як те, що родиться нині» [3, с. 271]. Саме людина чини здатна поєднати ці два світи минулого і сучасного з проекцією у майбутнє. Серце в даному разі виступає як органон, що мусить відчувати цей рух, своє призначення, вивести життя з не-існування у світ існуючий, який і є світ національної чинності, служіння Україні.

Певною мірою репрезентована Липою модель відповідає моделі міфологічного мислення представлений Віктором Топоровим, який вказував, що «для архаїчної свідомості дійсно реальне і буттєво виправдане лише те, що входить до основного священного тексту всієї епохи (у випадку Липи – раси – *О.С.*), про реальність того, що не увійшло до цього тексту, можна говорити лише в умовному модусі, як про якусь уявність, що знаходиться поза системою дійсних вартостей» [6, с. 15]. Такий тип свідомості досить чітко проявляється й у «Епітафії» Юрія Липи, присвяченій своєму колишньому командирові М. Білінському:

Одно святе є в світі, – кров людей хоробрих,

Одні живуть могили – Вірних Батьківщині [4, с. 111].

а все, що не осягнуло духу – «Мертвота, стерво живуче // Є все, що творить тіло».

Паралельно автор створює модель непроникності українського духовного простору вказуючи, що «Ні Росії, ні Європі не зрозуміти синів твоїх». Так у вірші «Зайди» антиномія «свій / чужий» свідчить про замкненість духовного простору, що виключає можливість профанації, проникнення в її тканину чужих елементів, зовні можливо прийнятних, але внутрішньо відкинутих. Саме ця внутрішня опозиційність не дає можливості чужинцям, усім, хто знаходиться поза межами модельованого світу декодувати український духовний простір.

Для світогляду Липи чинна модель державотворення. Тому й світ поетичної візії, в якому нерідко повстають апокаліптичні картини «Всупереч Азії жаху», змінюються візією освяченого раю, блага земного, де план «чужого» нівелюється. Він зникає по мірі утвердження ідеї державотворчого національного буття. В якому завданням для людини є:

Будь тим, чим еси, – це є заповідь вища від неба,

А потім, як зможеш, будь тим, чим ти є, –

Будь ще ліпшим [4, с. 170].

Поетична модель запропонована Ю. Липою повністю узгоджується з його прагненням «виховання українського духовного аристократа, людини незламної волі й твердого характеру, – українця, що був би свідомий могутніх можливостей свого народу чини, як це часто висловлював Липа у прозі, своєї раси» [2, с. 91-92].

Липа переосмислює розуміння вічного життя, екстраполюючи його в ідею чину і боротьби за Україну. Сама категорія вічності постає в його поезії як звершення чину:

У польоті нескінченні станем

Щоб скінчитися – вами! [4, с. 164]

Метафізичний простір тривання національного духу й особливе усвідомлення перебування в цьому позачасовому просторі і є раса. Людина чини сповнює власне призначення, яке насправді лише вияв національного буття, в якому справжнім є той, хто «вірний Батьківщині», відповідно – ідея очищення, безгріховності – відданість Україні. Подібно до «ноосфери» В. Вернадського Липа моделює «енергосферу» національного буття, в якій «Жоден крик не пропав в порожнечі, // Жоден крик, Україно». Поетична візія національного буття базована на міфологічному мисленні з його бінарністю, позачасовістю, своєрідною всеприсутністю й всепроникністю. Саме така модель, в якій слово повертає собі світотворчу функцію, коли воно просякнуте Божим осяянням і чинністю є прийнятною для Юрія Липи як поета.

Список використаних джерел

1. Ільницький М. Не зрікатися своєї душі // Липа Ю.І. Твори: В 10 т. – Л.: Каменяр, 2005. – Том 1: Поезія. – 2005. – С. 6-36.
2. Координати. Антологія сучасної української поезії на Заході / Упор. Б.Бойчук і Б.Рубчак. – Н.-Й., 1969. – Т. 2. – 365 с.
3. Липа Ю. Призначення України. К.: Фондація ім. О. Ольжича, 1997. – 268 с.
4. Липа Ю.І. Твори: В 10 т. – Л.: Каменяр, 2005. – Т. 1: Поезія. – 2005. – 543 с.
5. Липа Юрій Лист до літераторів // Апостол новітнього українства: Спогади про Юрія Липу. – Л.: Каменяр, 2000. – С. 218-222.
6. Маланюк Є. Юрій Липа – поет // Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу. – К.: Дніпро, 1997. – С. 277-287.
7. Топоров В.Н. Вещь в антропологической перспективе (апология Плюшкина) // Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное. – М.: Издательская группа «Прогресс» - «Культура», 1995. – 624 с. – С. 7-112.

In the article there was examined the idea of the model of national life in the poetry of Y. Lyra. It is a conceptual component of expressing the poet's vision.

Key words: action, model of national life.